یاسا و مافەکانی مرۆڤ

ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ١٠ی سێپتێمبەری ساڵی ١٩٤٨ ڕاگەیەنراوی جیهانیی مافەکانی مرۆڤی خستە ناو ریزی کارنامەی کاری خۆیەوە و بڕیاڕی لەسەر دا. دوای ئەو پێشهاتە مێژووییە، ئەو ڕێکخراوەیە داوای لە هەموو وڵاتانی ئەندام کرد دەقی بەیاننامەکە بەتەواوەتی و بەبێ دەستکاری بۆ ئاگاداری هاووڵاتیانیان بڵاو بکەنەوە.

ڕاگەیەنراوی مافەکانی مرۆڤ لە ٣٠ بەشی سەرکی پێک هاتووە.

ناوەرۆکی جاڕی جیهانیی ماڤەکانی مرۆڤی نەتەوە یەکگرتووەکان:

نەتەوە یەککرتووەکان پاش دامەزرانی خۆی، بە لەبەر چاوگرتنی کارەساتەکانی فاشیسم و شەڕی دووەمی جیهانی (١٩٣٩-١٩٤٥)، پێداچوونەوە بە ڕاگەیانراوی گەردوونی مافی مرۆڤی خستە ناو ریزی کارەکانی خۆیەوە. کۆمیتەیەکی پێکهاتوو لە پسپۆڕانی جۆراوجۆر بە سەرۆکایەتیی ئێلیانۆر ڕووزوێلت، بەڵگەنامەیەکیان ساز کرد کە تێیدا ماڤگەلێک کە هەر مرۆڤێک لە هەر شوێنێکی جیهان دەبێ هەیبێ تۆمار کرابوو. ئەو دەقە بە شێوەی فەرمی بەهەموو خەڵکی جیهان ڕاگەیەنرا. ئەو نووسراوەەی خوارەوە هەمان ڕاگەیەنراوی جیهانیی ئێستەی مافەکانی مرۆڤی نەتەوە یەککرتووەکانە.

ماددەی ١

هەموو مرۆڤەکان بە ئازادی لە دایك بوون و لە باری ئابڕوو و کەرامەت و مافەکانیانەوە لەگەڵ یەك بەرانبەرن . هەموویان خاوەنی عەقل و ویژدانن و دەبێ بە گیانێکی برایانە لەگەڵ یەكدا بجووڵێنەوە.

ماددەی ٢

هەر کەس دەتوانێ بێ هیچ جیاوازیدانانێك بەتایبەتی لە باری ڕەگەز، ڕەنگ، جنسییەت، زمان، دین، بیروڕای سیاسی و هەر بیروڕایەکی دیکەوە، هەروەها بێ لەبەرچاوگیرانی ڕەچەڵەکی نەتەوەیی یا کۆمەڵایەتی، دارایی و سامان، چونیەتیی لە دایکبوون یا هەر بارودۆخێکی دیکەوە، هەموو ئەو ماف و ئازادییانەی هەبێ کە لەو بەیاننامەیەدا هاتوون.

هەروەها نابێ هیچ چەشنە جیاوازییەك لەسەر بناغەی بارودۆخی سیاسی، قەزایی یا نێونەتەوەیی وڵاتێك یا سەرزەوییەك كە مرۆڤێك پێیەوە بەستراوەتەوە، رەچاو بكرێ. چ ئەو وڵات یا سەرزەوییە سەربەخۆ بێ، چ سەر بە وڵاتێكی دیكە یا خودموختار بێ، یا دەسەڵاتدارەتییەكەی بە جۆرێك بەرتەسك كرابێتەوە.

ماددەی ٣

هەر مرۆڤێك مافی ژیان، ئازادی و ئەمنییەتی تایبەتی خۆی هەیە.

ماددەی ٤

هیچ مرۆڤێك نابێ بكرێتە كۆیلە و كڕین و فرۆشتنی كۆیلە بە هەر شێوەیەك بێ، پێشی پێدەگیرێ.

ماددەی ٥

هیچ كەس نابێ ئەشكەنجە بدرێ یا بكەوێتە بەر رەفتار و سزای زۆردارانە و دژی ئینسانی و سووكایەتیی پێ بكرێ.

ماددەی ٦

هە مرۆڤێك مافی ئەوەی هەیە كەسایەتییە دادپەروەریەكەی لە هەموو جێیەك بە فەرمی بناسرێ.

ماددەی ٧

ئینسانەكان لە بەرامبەر یاسادا یەكسانن و مافی ئەوەیان هەیە بێ هیچ جیاوازیدانانێك لە لایەن یاساوە پشتیان بگیرێ. هەمووان مافی ئەوەیان هەیە لەبەرامبەر هەر جیاوازیدانانێكدا كە نێوەرۆكی ئەم بەیاننامەیە پێشێل بكا و، لە دژایەتی لەگەڵ هەر هاندانێكدا كە بە مەبەستی ئەو جیاوازیدانانە بەڕێوە بچێ، وەك یەك لە لایەن قانوونەوە پشتیوانییان لێ بكرێ.

ماددەی ٨

لەبەرامبەر ئەو کردەوانەدا کە مافە بنەرەتییەکانی مرۆڤ پێشێل دەکەن و ئەو مافانە بەهۆی یاسای بنەرەتی یا هەر یاسایەکی دیکەوە دانیان پێدانراوە، هەر کەس مافی هانابردن بۆ دادگا نەتەوەییە بڕوا پێکراوەکان و داواکردنی پێراگەیشتنی کاریگەر بە سکاڵاکەی هەیە.

ماددەی ٩

هیچ کەس نابێ لەخۆوە دەستبەسەر، زیندانی یان شاربەدەر بکریت.

ماددەی ١٠

هەر کەسێك مافی ئەوەی هەیە لەو پەڕی بەرانبەری لەگەڵ کەسانی دیکەدا لە دادگایەکی سەربەخۆ، بێلایەن، بەئینساف و ئاشکرادا بەکێشە و سکاڵاکەی رابگەن و دادگایەکی ئەوتۆ دەبێ لە بارەی مافەکان و پێویستییەکانی ئەو یا هەر تاوانێك کە پێی تۆمەتبار کراوە، بڕیار بدا.

ماددەی ١١

هەر کەسێك بە هەر تاوانێك تۆمەتبار کرابێ، هەتا ئەو کاتەی لە دادگایەکی ئاشکرادا کە هەموو دەستەبەرێکی پێویست بۆ داکۆکی لە خۆ کردنی ئەو دابین کراون، تاوانبار بوونی ئەو بەشێوەیەکی قانوونی دەرنەکەوتوە، بە بێ تاوان دەژمێردرێ.

هیچ کەسێك سەبارەت بە جێبەجێکردنی کارێك یا ئەنجامنەدانی کارێك کە لە کاتی ئەنجامدانیدا بە گوێرەی مافە نەتەوەیی یا نێونەتەوەییەکان بە تاوان نەناسراوە، مەحکووم ناکرێ. هەروەها هیچ کەسێك نابێ بە سزایەکی توندتر لەو سزایەی کە لە کاتی ئەنجامدانی تاوانەکەدا بۆ ئەو تاوانە دیاری کراوە، مەحکووم بکرێ.

ماددەی ١٢

هەر چەشنە خۆتێهەڵقوتاندنی لە خۆوە لە ژیانی تایبەتی، کارو باری بنەماڵەیی، ماڵو شوێنی مانەوە و نامە نووسینی مرۆڤەکان، هەروەها هەر کار و کردەوەیەك کە زیان بە شەرەف، نامووس، ئابڕوو و ناوبانگی کەسێك بگەیەنێ، مەحکوومە. لە بەرامبەر ئەو جۆرە خۆتێهەڵقوتاندن و هێرشانەدا، مافی هەر مرۆڤێکە کە لە لایەن قانوونەوە پشتی بگیرێ.

ماددەی ١٣

١ . هەمووکەس مافی ئەوەی هەیە لە نێو هەر وڵاتێکدا ئازادانە هاتوچۆ بکاو بە ویستی خۆی شوێنی ژیان هەڵبژێرێ.

٢ . هەمووکەس مافی ئەوەی هەیە هەر وڵاتێك بە وڵاتەکەی خۆشییەوە بەجێ بێڵێ یا بگەڕێتەوە وڵاتی خۆی.

ماددەی ١٤

١ . لە بەرامبەر ئەشکەنجە و ئازاردران و ڕاوەدوونران، هەمووکەس مافی ئەوەی هەیە بە شوێن پەناگەیەك دا بگەڕێ و پەنا بباتە بەر وڵاتێکی دیکە.

٢ . ئەو کاتانەی کەسێك سەبارەت بە تاوانی گشتی و ناسیاسی و بەهۆی کردەوەی نەگونجاو و ناتەبا لەگەڵ ئامانج و ڕێوشوێنەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان دەکەوێتە بەر لێکۆڵینەوە و ڕادەدوونان، ناتوانێ لەم مافەی کەلك وەربگرێ.

ماددەی ١٥

١ . هەمووکەس مافی ئەوەی هەیە ‘‘تابعیت’’ی (مافی هاونیشتمانەتی) پێ بدرێ

٢ . هیچ کەس نابێ لە خۆوە لە مافی هاونیشتمانەتی یا لە مافی گۆڕینی هاونیشتمانەتی بێبەش بکرێ.

ماددەی ١٦

١ . هەموو ژن و پیاوێك كە گەیشتنە تەمەنی خۆناسین (بالغ بوون) ، مافی ئەوەیان هەیە بێ لەبەرچاوگرتنی هیچ سنوورێك لە باری رەگەز، نەتەوایەتی یا ئاینەوە ببنە ژن و مێرد و ژیانی هاوبەش پێك بێنن. لە تەواوی ماوەی ژن و هاوسەری و هەروەها لە كاتی هەڵوەشاندنەوەیدا، ژن و پیاو لە كاروباری پێوەندیدار بە ژیانی هاوبەشدا مافی بەرامبەریان هەیە.

٢ . پێكەوە نانی ژیانی هاوبەش دەبێ بە رەزامەندیی تەواو و ئازادانەی ژن و پیاو بێ.

٣ . بنەماڵە كۆڵەكەی سروشتی و بنەرەتیی كۆمەڵگایە و دەبێ لە لایەن كۆمەڵگا و دەوڵەتەوە پشتیوانیی لێ بكرێ.

ماددەی ١٧

١ . هەمووكەسێك بە تەنێ یا بە شێوەی بەكۆمەڵ مافی خاوەنەتی هەیە.

٢ . هیچ كەسێك نابێ لە خۆوە لە مافی خاوەنایەتی بێبەش بكرێ.

ماددەی ١٨

هەمووكەسێك مافی ئەوەی هەیە ئازادیی بیركردنەوە، ویژدان و دینی هەبێ. ئەم مافە پێویستی بە ئازادیی گۆڕینی دین یا بیرو باوەڕ و هەروەها ئازادیی دەربڕین و ئاشكرا كردنی بیروڕا لە چوارچێوەی فێر كردنی ئایینی، بە جێهێنانی ڕێوشوێنەكان و بەڕێوەبردنی ڕێورەسمە ئایینییەكان چ بە شێوەی تەنیا یا بە كۆمەڵ، چ بە شێوەی تایبەتی یا گشتیی هەیە.

ماددەی ١٩

هەمووكەس مافی ئازادیی بیروڕا و دەربڕینی بیروڕای هەیە و ئەو مافەش پێویستیان بەوە هەیە کە هیچ کەس لەوەی چ بیروڕایەکی هەیە نەترسێ و نیگەران نەبێ و، لە وەدیهێنان و وەرگرتن و بڵاوکردنەوەی زانیاری و بیروبۆچووندا، ئازادانە و بێ لەبەرچاوگرتنی تێبینییە سنوورییەکان، دەستی بە هەموو ئامرازێکی گونجاوی بیروڕا دەربڕین و بڵاوکردنەوە رابگا.

ماددەی ٢٠

١ . هەمووکەسێك مافی ئەوەی هەیە لە پێکهێنانی ئەنجومەن و کۆڕ و کۆبوونەوە و کۆمەڵەی ئاشتیخوازانەدا ئازاد بێ.

٢ . هیچ کەس نابێ بە زۆر لە هیچ کۆبوونەوەیەکدا بەشدار بکرێ.

ماددەی ٢١

١ . هەمووکەس مافی ئەوەی هەیە راستەوخۆ یا لە رێگای نوێنەرانێك کە ئازادانە هەڵیان دەبژێرێ، لە بەڕێوەبردنی کاروباری گشتیی وڵاتی خۆیدا بەشدار بێ.

٢ . هەمووکەس مافی ئەوەی هەیە لە هەلومەرجێکی وەك یەك لەگەڵ کەسانی دیکەدا، پیشە گشتییەکانی وڵاتی خۆی وەدەست بێنێ.

٣ . بڕیاری خەڵك، بناغەی دەسەڵاتی حکوومەتە. ئەو بڕیارە دەبێ لە هەڵبژاردنی بێ فێڵدا کە بە شێوەیەکی دەورەیی بەڕێوە دەچن، خۆی دەربخا. هەڵبژاردن دەبێ گشتی بێ، بەرابەری و یەکسانیی تێدا ڕەچاو بکرێ، بە دەنگی نهێنی بێ یا بە شێوەیەکی ئەوتۆ بەڕێوە بچێ کە ئازادیی دەنگدان دابین بکا.

ماددەی ٢٢

هەمووكەسێك وەك ئەندامێكی كۆمەڵ، مافی ئەمنییەتی كۆمەڵایەتیی هەیە و بۆی هەیە بەهۆی یارمەتی و هاوكارییە نەتەوەیی و نێونەتەوەییەكان، ئەو مافە ئابووری، كۆمەڵایەتی و فەرهەنگییانەی بۆ پاراستنی ئابڕوو و كەرامەت و گەشە كردنی ئازادیی كەسیەتیی خۆی پێویستنی، بە سەرنجدان بە رێكخراوە و سەرچاوەكانی وڵات، وەدەستیان بێنێ.

ماددەی ٢٣

١ . هەمووكەس مافی ئەوەی هەیە كار بكا، كاری خۆی بە ئازادی هەڵ بژێرێ، هەلومەرجێكی دادپەروەرانە و جێگای رەزامەندی بۆ كار تێدا كردن داوا بكا و لە بەرامبەر بێكاریدا پشتیوانیی لێ بكرێ.

٢ . هەموان مافی ئەوەیان هەیە بێ جیاوازیدانان لە بەرامبەر كاری وەك یەكدا، هەقدەستی وەك یەك وەربگرن.

٣ . هەمووكەس مافی ئەوەی هەیە بۆ داكۆكی لە قازانج و بەرژەوەندیەكانی خۆی لەگەڵ كەسانی دیكە یەكیەتی پێك بێنێ، یا بچێتە نێو ئەو یەكیەتییانە كە تێكۆشانیان هەیە.

ماددەی ٢٤

هەمووكەس مافی حەسانەوە و پشوودان و كەلكوەرگرتن لە سەرگەرمیی هەیە و بەتایبەتی دەبێ رێوشوێنە باشەكانی تایبەت بە سەعاتەكانی كار و مەرەخەسی و پشوو دیاریكراوەكانەوە، لەبارەیەوە بەڕێوە بچن.

ماددەی ٢٥

١ . هەمووكەس مافی ئەوەی هەیە بە مەبەستی دابین كردنی سڵامەتی و ئاسوودەیی خۆی و بنەماڵەكەی بەتایبەتی لە باری خواردن، جلوبەرگ،

خانووبەرە، چاوەدێرییە پزیشکییەکان و خزمەتە کۆمەڵایەتییە پێویستەکانەوە، ئاستێکی باش لە ژیانی هەبێ .هەروەها مافی ئەوەی هەیە لە کاتی بێکاری، نەخۆشی، نەقوستانی، بێوەژنی یا بێوە مێردی، پیری و، لە تەواوی ئەو حاڵەتانەدا کە بێ ئەوەی خۆی ویستبێتی، کەرەسە و ئامرازەکانی ژیان و بەڕێوەچوونی لە دەست دەرچوون، لە باری کۆمەڵایەتییەوە ژیانی دابین بکرێ.

٢ . دایکان و منداڵان مافی ئەوەیان هەیە یارمەتی و چاوەدێریی تایبەتییان بۆ تەرخان بکرێ. هەموو منداڵێك چ ئەوانەی بەرهەمی ژیانی هاوبەش بن، چ ئەوانەی بە بێ زەماوەندی فەرمی هاتوونە دنیا، مافی ئەوەیان هەیە وەك یەك لە باری کۆمەڵایەتییەوە پشتیوانییان لێ بکرێ.

ماددەی ٢٦

١ . هەمووکەسێك مافی ئەوەی هەیە بخرێتە بەر خوێندن و پەروەردە بکرێ. پەروەردە و فێر کردن و لانیکەم خوێندنی سەرەتایی و بناغەیی، دەبێ بە خۆڕایی بێ. خوێندنی سەرەتایی ئیجبارییە. فێر کردنی فەننی و حیرفەیی دەبێ بکرێتە گشتی و دەستڕاگەیشتن بە خوێندنی بەرز دەبێ بە یەکسانییەکی تەواوە بۆ هەمووان مسۆگەر بکرێ تا هەموو بتوانن بە گوێرەی مایە و توانای خۆیان کەلکی لێ وەربگرن.

٢ . ئامانجی پەروەردە و فێرکردن دەبێ گەشەپێدانی هەموو لایەنە کەسایەتییەکانی ئینسان و برەودان بە ڕەچاو کردنی مافەکانی مرۆڤ و ئازادییە بنەڕەتییەکان بێ. پەروەردە و فێر کردن دەبێ لە خزمەت پەرەپێدانی لێك تێگەیشتنی باشتر و پێکەوەهەڵکردن و دۆستایەتیی نێوان هەموو نەتەوەکان و گشت تاقم و گرووپە ڕەگەزی یا ئایینییەکاندا بێ هەروەها یارمەتی بە پەرەپێدانی تێکۆشانی نەتەوە یەکگرتووەکان لە پێناوی پاراستنی ئاشتیدا بدا.

٣ . دایك و باب لە هەڵبژاردنی جۆری پەروەدە و فێرکردن بۆ منداڵانی خۆیاندا، مافی ئەوەیان هەیە لە پێشەوەی کەسانی دیکەوە بن.

ماددەی ٢٧

١ . هەمووكەسێك مافی ئەوەی هەیە ئازادانە لە ژیانی فەرهەنگیی كۆمەڵدا بەشداری بكاو نەخشی هەبێ و لە هونەرەكان و بەتایبەتی لە پێشكەوتنی زانست و دەسكەوتەكانی كەلك وەربگرێ.

٢ . هەمووكەس مافی ئەوەی هەیە لە پشتیوانیی قازانجە ماددی و مەعنەوییەكانی بەرهەمە زانستی، ئەدەبی و هونەرییەكانی خۆی كەلك وەربگرێ.

ماددەی ٢٨

هەمووكەس مافی هەیە لە بواری كۆمەڵایەتی و نێونەتەوەییدا، داواكاری پێكهێنانی سیستەمێكی ئەوتۆ بێ كە ماف و ئازادییەكانی گونجاو لەو بەیاننامەیەدا بە تەواوی دابین بكا و بەڕێوەیان ببا.

ماددەی ٢٩

١ . هەموو تاكێك تەنیا لە بەرامبەر كۆمەڵگایەكدا كە گەشەكردنی ئازادانە و هەموولایانەی ئەوی مسۆگەر كردوە، ئەركی دەكەوێتە سەر شان.

٢ . هەمووكەس لەبەر كار هێنانی مافەكان و كەلكوەرگرتن لە ئازادییەكانی خۆیدا، تەنیا لە بەرامبەر ئەو لەمپەرە یاساییانەدا ملكەچە كە بەمەبەستی بەفەرمی ناسین و ڕەچاوكردنی ماف و ئازادییەكانی كەسانی دیكە و بە نیازی لەبەرچاوگرتنی پێداویستییە ئەخلاقییە دادپەروەرانەكان بە نیازی نەزمی گشتی و خێر و خۆشیی هەمووان لە كۆمەڵگەیەكی دێموكراتیكدا، پەسند كراون.

٣ . ئەو ماف و ئازادییانە لە هەرحاڵدا نابێ لەگەڵ ئامانجەكان و ڕێوشوێن و بنەماكانی نەتەوەیەكگرتووەكاندا، لە دژایەتی دابن.

ماددەی ٣٠

هیچ یەك لە خاڵە پەسندكراوەكانی ئەم بەیاننامەیە نابێ بە جۆرێك لێكبدرێنەوە كە مافێكی ئەوتۆ بدەن بە دەوڵەت، كۆمەڵ یا كەسێك كە بە

کەڵکوەرگرتن لەو لێکدانەوەیە، بۆ لە نێوبردنی ماف و ئازادییەکانی گونجاو لەم بەیاننامەیەدا تێبکۆشن.

ماڵپەڕی ڕۆژهەڵات – بۆکان

www.rojhalat.de / www.bokan.de